

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Формування видатків бюджету на соціальний захист населення

Студентки 2 курсу, 1-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації
«Державні та муніципальні фінанси»

**Будник Анни
Романівни**

Науковий керівник
к.е.н., доцент

**Савченко Наталія
Григорівна**

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

**Макогон Валентина
Дмитрівна**

Завідувач кафедри фінансів
д.е.н., професор,
заслужений діяч науки і техніки України

**Чугунов Ігор
Якович**

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ.....	6
1.1. Сутність, структура та роль видатків бюджету на соціальний захист населення	6
1.2. Структура бюджетного механізму фінансування соціального захисту населення	12
РОЗДІЛ 2. СТАН ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	19
2.1. Інституційно-правові засади бюджетного забезпечення соціального захисту населення	19
2.2. Аналіз динаміки та структури бюджетних видатків на соціальний захист населення	24
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ.....	32
3.1. Світовий досвід формування бюджетних видатків на соціальний захист населення.....	32
3.2. Напрями розвитку бюджетного механізму соціального захисту населення України	39
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ	46
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	49
ДОДАТКИ.....	55

ВСТУП

Актуальність теми. Трансформаційні прояви сучасних економічних перетворень актуалізували соціальні проблеми: значну диференціацію доходів населення, дефіцит державного бюджету, безробіття, інфляцію, бідність тощо. Особливі загрози погіршенню стану домогосподарств продукує загроза епідемії коронавірусної інфекції в Україні та поширення COVID-19.

Ці явища спровокували падіння рівня життя більшості громадян у всіх регіонах України та, відповідно, обумовили зростання чисельності соціально незахищеного населення. Необхідною умовою розв'язання цих проблем є здійснення такої політики держави у сфері соціального забезпечення, яка б сприяла підвищенню рівня життя населення та не стримувала економічне зростання. Тому пріоритетного значення набуває ефективне та оптимальне фінансування соціального захисту населення.

Ступінь дослідження проблеми. Питання соціального захисту населення, особливості його фінансування були і все ще залишаються об'єктом та предметом наукових досліджень. Різні аспекти соціальної проблематики досліджували такі вчені, як Н. Власенко, Д. Міщенко, Е. Лібанова, Н. Борецька, О. Власюк, О. Палій, Ю. Саєнко, О. Макарова В. Д. Макогон, І.Я. Чугунов, В. М. Федосов, С. І. Юрій та ін.

Зважаючи на важливість та значення системи соціального захисту в суспільстві, актуальним є дослідження механізму соціального захисту населення, який би дозволив швидко та якісно підняти життєвий рівень населення України.

Функціонування дієвого бюджетного механізму соціального захисту населення - це свідцтво рівня розвитку держави, його відповідності вимогам часу. Чим вищий рівень життя членів суспільства, тим більш розвинутим може вважатися суспільство.

Наявність складних і нерозв'язаних питань, пов'язаних із фінансовим забезпеченням соціальних видатків бюджету обумовили вибір теми випускної кваліфікаційної роботи та її актуальність.

Метою випускної кваліфікаційної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад механізму формування та реалізації бюджетних видатків на соціальний захист населення, а також розробка пріоритетів розвитку фінансового забезпечення системи соціального захисту населення.

Для досягнення поставленої мети було передбачено вирішення наступних завдань:

- розкрити сутність та склад бюджетних видатків на соціальний захист населення;
- визначити структуру бюджетного механізму фінансування соціального захисту населення;
- проаналізувати сучасний стан бюджетного забезпечення соціальних видатків;
- здійснити огляд світового досвіду фінансового забезпечення видатків на соціальний захист населення;
- обґрунтувати перспективні напрями розвитку бюджетного механізму фінансування соціальних видатків держави.

Об'єктом дослідження є видатки Державного бюджету України на соціальний захист населення.

Предметом дослідження є відносини, які виникають в процесі формування та використання бюджетних коштів на соціальний захист населення.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої в роботі мети використовувалися загальнонаукові та спеціальні методи. Зокрема, при розгляді теоретичних засад та моделей фінансування соціальної сфери застосовувалися конкретно-історичний та порівняльний методи; при дослідженні особливостей бюджетного забезпечення соціальної сфери – методи структурного аналізу та синтезу, а також економіко-статистичні та

графічні методи; при визначенні основних чинників, що зумовлюють низьку ефективність соціальних видатків, – методи індукції та дедукції. Методи системного підходу, групування використано для розробки пропозицій по вдосконаленню фінансового забезпечення соціальних видатків бюджету.

Інформаційну базу дослідження становлять законодавчі та нормативно-правові акти України фінансового забезпечення соціальних видатків бюджету, офіційні статистичні дані Міністерства соціальної політики, Державної служби статистики України та інших органів державної влади, наукова монографічна література, статті вітчизняних та зарубіжних вчених тощо.

Випускна кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел та додатки.

Апробація результатів дослідження. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Формування видатків бюджету на соціальний захист населення // 3б. наук. ст. студ. – К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2020. Обсяг статті становить: 0,3 д.а.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ВИДАТКІВ БЮДЖЕТУ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Сутність, структура та роль видатків бюджету на соціальний захист населення

Сьогодні в бюджетах демократичних країн вагомою є частка видатків на соціальні потреби, що свідчить про виняткову роль соціальної функції держави. Соціальний сектор у частині соціального захисту населення як збірне поняття включає комплекс заходів, спрямованих на забезпечення добробуту громадян за рахунок соціальної допомоги і соціального страхування [3].

Таким чином, виконання соціальної функції держави здійснюється за рахунок бюджетних коштів, тому у складі функцій бюджету виділяють соціальну функцію поряд з класичними функціями: розподільна та контрольна.

Соціальне забезпечення громадян має відповідати вимогам Європейського кодексу соціального забезпечення, котрий містить мінімальні стандарти захисту, які держави зобов'язані надавати у зв'язку з традиційними соціальними ризиками: хворобою, безробіттям, старістю, трудовим каліцтвом, професійною хворобою, материнством, інвалідністю, втратою годувальника, утриманням дітей.

Відповідно до ч. 1. ст. 46 Конституції України [18], кожному громадянину забезпечується право на соціальний захист, що передбачає забезпечення в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття, у старості, в інших випадках, передбачених законодавством.

Однією з основних функцій держави є проведення соціальної політики, яка здатна забезпечити повноцінний розвиток людини, реалізацію її

інтелектуального та професійного потенціалу. Тому, на сучасному етапі розвитку держави соціальний захист відіграє провідну роль у забезпеченні добробуту населення країни.

Розглянемо деякі підходи щодо визначення сутності соціального захисту вченими.

Лисяк Л.В. тлумачить соціальний захист населення як «систему заходів економічного, організаційного та правового характеру, що реалізується державою щодо громадян, які у зв'язку з настанням соціального ризику потребують матеріального забезпечення (допомоги)». У визначенні акцентується увага лише на компенсаційному характері соціального захисту [22].

На думку Є. Максимчука соціальний захист є складовою соціальних гарантій населенню, забезпечуваних державою відповідно до пріоритетів соціальної політики [25].

У тлумаченні Л.В. Осіпової соціальний захист населення – це «система управління соціальними ризиками з метою компенсації втрат, зниження чи попередження їх впливу на процес розширеного відтворення населення». Це визначення найбільш повно розкриває його зміст. Система соціального захисту забезпечує реалізацію права людини на соціальну допомогу у разі настання соціального ризику і передбачає існування системи заходів держави щодо реалізації цього права [28].

В. Скуратівський визначають соціальний захист як механізм перерозподілу суспільного багатства на користь людей, які тимчасово чи постійно потребують особливої підтримки з боку суспільства: від багатих до бідних, від здорових до хворих, від молодих до літніх [46].

На думку К. Павлюк, він є системою перерозподільчих відносин, у процесі яких утворюються й використовуються фонди фінансових ресурсів для матеріального забезпечення й обслуговування окремих категорій і груп населення [29].

Подивимось на структуру соціального захисту населення України (рис. 1.2).

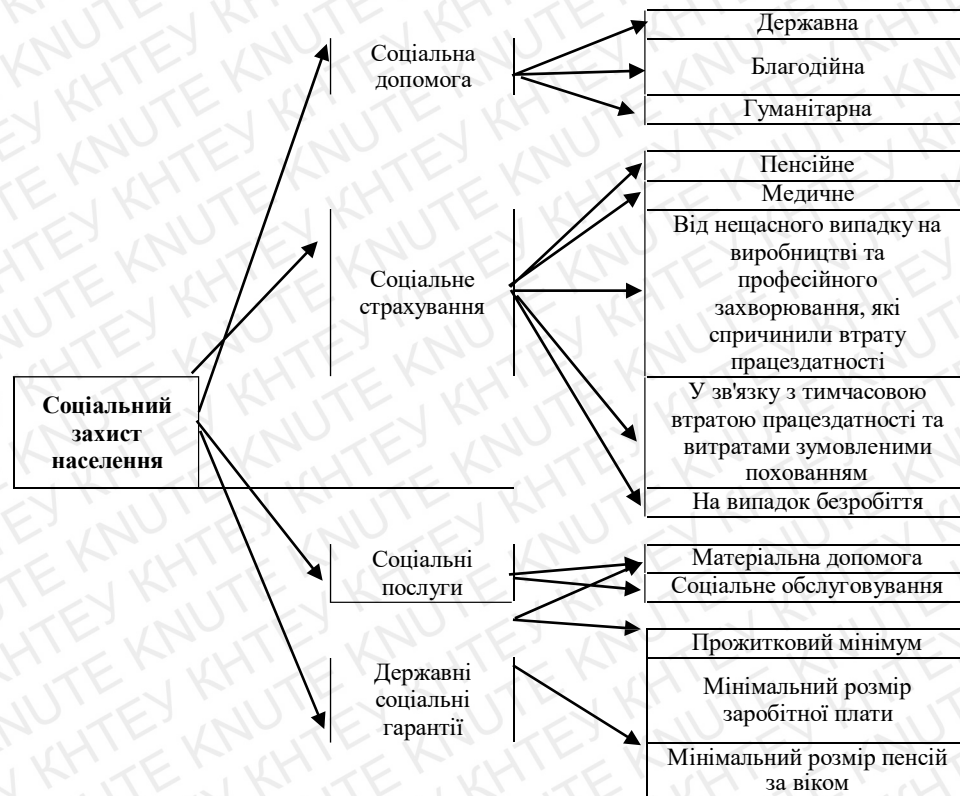

Рис. 1.2 Структура соціального захисту населення України [29]

Побачивши головні структурні елементи соціального захисту, можемо сказати, що для ефективного їх функціонування необхідне своєчасне та повне фінансове забезпечення всіх соціальних виплат та програм.

Визначення сутності видатків бюджету на соціальний захист населення повинно базуватися на поєднанні визначення двох категорій.

Соціальний захист – діяльність (функція) держави, спрямована на встановлення системи правових і соціальних гарантій, що забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб громадян відповідно до особливого статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у суспільстві.

Якщо визначити сутність видатків бюджету як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів, передбачених відповідним бюджетом

(офіційне визначення з Бюджетного кодексу України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [4]), то видатки на соціальний захист слід розглядати як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб громадян відповідно до особливого статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у суспільстві.

Варто зауважити, що функція соціального захисту фінансується за рахунок державного бюджету, місцевих бюджетів та фондів соціального страхування (Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування України (утворено у 2015 р. шляхом об'єднання Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності та Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві), Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття).

Склад видатків бюджету на соціальний захист, порядок їх розподілу між рівнями бюджетної системи визначається Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [4].

До видатків на соціальний захист, що здійснюються з Державного бюджету України належать видатки на:

а) виплату пенсій військовослужбовцям рядового, сержантського та старшинського складу строкової служби та членам їхніх сімей, пенсій військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ, іншим особам; сплату до Пенсійного фонду України страхових внесків за окремі категорії осіб; виплату доплат, надбавок, підвищень до пенсій, додаткових пенсій, пенсій за особливі заслуги перед Україною, а також на покриття різниці між розміром пенсії, обчисленим відповідно до статті 28 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», та розміром пенсії, обчисленим відповідно до статті 27 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

б) державні програми соціальної допомоги (грошова допомога особам, яких визнано біженцями або особами, які потребують додаткового захисту, та особам, яким надано тимчасовий захист; компенсації на медикаменти; програма протезування; програми і заходи із соціального захисту осіб з інвалідністю, у т. ч. програми і заходи Фонду соціального захисту інвалідів; відшкодування збитків, заподіяних громадянам; заходи, пов'язані з поверненням в Україну кримсь-котатарського народу та осіб інших національностей, які були незаконно депортовані з України, та розміщенням іноземців і осіб без громадянства, які незаконно перебувають на території України; щорічна разова грошова допомога ветеранам війни та жертвам нацистських переслідувань; довічні державні стипендії; кошти, що передаються до фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування; програми соціального захисту громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, інші види цільової допомоги);

в) державну підтримку громадських об'єднань осіб з інвалідністю і ветеранів на виконання загальнодержавних програм (проектів, заходів) згідно з порядком, визначеним Кабінетом Міністрів України;

г) державні програми і заходи стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

г) державну підтримку молодіжних та дитячих громадських організацій на виконання загальнодержавних програм і заходів стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї;

д) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;

е) забезпечення функціонування всеукраїнських, державних, міжрегіональних центрів професійної реабілітації осіб з інвалідністю і державних центрів соціальної реабілітації дітей з інвалідністю;

е) інші програми в галузі соціального захисту та соціального забезпечення, що забезпечують виконання загальнодержавних функцій;

ж) компенсацію дефіциту коштів Пенсійного фонду України для фінансування виплати пенсій у солідарній системі загальнообов'язкового

державного пенсійного страхування (перевищення видатків над доходами, у тому числі з урахуванням резерву коштів Пенсійного фонду України);

з) державну підтримку громадських об'єднань на виконання заходів щодо національно-патріотичного виховання;

и) житлові субсидії населенню та пільги на оплату житлово-комунальних послуг, придбання твердого та рідкого пічного побутового палива, скрапленого газу окремим категоріям громадян,

і) допомогу сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю з дитинства, дітям з інвалідністю, тимчасову державну допомогу дітям, допомогу по догляду за особами з інвалідністю I чи II групи внаслідок психічного розладу, державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю, державну соціальну допомогу на догляд, щомісячну компенсаційну виплату непрацюючій працездатній особі, яка доглядає за особою з інвалідністю I групи, а також за особою, яка досягла 80-річного віку, тимчасову державну соціальну допомогу непрацюючій особі, яка досягла загального пенсійного віку, але не набула права на пенсійну виплату, виплату державної соціальної допомоги на дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях, грошове забезпечення батькам-вихователям і прийомним батькам за надання соціальних послуг у дитячих будинках сімейного типу та прийомних сім'ях за принципом «гроші ходять за дитиною», оплату послуг із здійснення патронату над дитиною та виплату соціальної допомоги на утримання дитини в сім'ї патронатного вихователя, підтримку малих групових будинків [4].

Розподіл видатків на соціальний захист між місцевими бюджетами наведений у табл. 1.1.

Функціональна класифікація видатків на соціальний захист регламентується Наказом Міністерства фінансів України «Про бюджетну класифікацію» від 14.01.2011 р. № 11[33] (табл 1.2.).

Таблиця 1.1

Розподіл видатків на соціальний захист між місцевими бюджетами

Вид бюджету	Склад видатків
Бюджети міст обласного значення, районні бюджети, бюджети ОТГ	<p>а) державні програми соціального забезпечення: притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, малі групові будинки; територіальні центри соціального обслуговування; центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю; центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю, дитячі будинки сімейного типу, прийомні сім'ї; компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги;</p> <p>в) державні програми підтримки будівництва (реконструкції) житла для окремих категорій громадян;</p> <p>г) районні та міські програми і заходи щодо реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі утримання та програми районних і міських центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді</p>
Бюджет Автономної Республіки Крим та обласні бюджети	<p>а) державні програми соціального захисту та соціального забезпечення: виплати компенсації реабілітованим; дитячі будинки-інтернати; навчання та трудове влаштування осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для громадян похилого віку та осіб з інвалідністю; будинки-інтернати для дітей з інвалідністю; центри з нарахування та здійснення соціальних виплат; притулки для дітей, центри соціально-психологічної реабілітації дітей та соціальні гуртожитки для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи; компенсаційні виплати особам з інвалідністю на бензин (пальне), ремонт, техобслуговування автотранспорту та транспортне обслуговування, а також на встановлення телефонів особам з інвалідністю I і II груп; відшкодування витрат на поховання учасників бойових дій та осіб з інвалідністю внаслідок війни; центри соціальної реабілітації дітей з інвалідністю, центри професійної реабілітації осіб з інвалідністю;</p> <p>б) республіканські АРК та обласні програми і заходи з реалізації державної політики стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, в тому числі утримання та програми республіканського АРК і обласних центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді</p>
Усі місцеві бюджети	<p>а) програми місцевого значення стосовно дітей, молоді, жінок, сім'ї, у тому числі на підтримку діяльності молодіжних центрів;</p> <p>б) місцеві програми соціального захисту окремих категорій населення;</p> <p>в) програми соціального захисту малозабезпеченої категорії учнів закладів професійної (професійно-технічної) освіти;</p> <p>г) центри обліку та заклади соціального захисту для бездомних осіб, центри соціальної адаптації осіб, звільнених з установ виконання покарань;</p> <p>г) компенсаційні виплати за пільговий проїзд окремих категорій громадян;</p> <p>д) компенсації фізичним особам, які надають соціальні послуги громадянам похилого віку, особам з інвалідністю, дітям з інвалідністю, хворим, які не здатні до самообслуговування і потребують сторонньої допомоги</p>

Таблиця 1.2

Класифікація видатків на соціальний захист

Код	Найменування
1000	Соціальний захист та соціальне забезпечення
1010	Соціальний захист на випадок непрацевдатності
1020	Соціальний захист пенсіонерів
1030	Соціальний захист ветеранів війни та праці
1040	Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді
1050	Соціальний захист безробітних
1060	Допомога у вирішенні житлового питання
1070	Соціальний захист інших категорій населення
1080	Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту
1090	Інша діяльність у сфері соціального захисту

Отже, видатки на соціальний захист слід розглядати як кошти, спрямовані на здійснення програм та заходів на забезпечення реалізації конституційних прав і свобод, задоволення матеріальних і духовних потреб громадян відповідно до особливого статусу в суспільстві, підтримання соціальної стабільності у суспільстві.

1.2. Структура бюджетного механізму фінансування соціального захисту населення

Головною умовою забезпечення ефективності фінансування соціальної сфери кожного року є дотримання обраних і ухвалених стратегій у довгостроковому періоді з мінімальними тактичними відхиленнями. За таких умов, процес планування стане доречним та необхідним, а виконання плану - об'єктивним індикатором. Такий метод бюджетного планування та фінансування соціального захисту населення можна назвати програмно-цільовим.

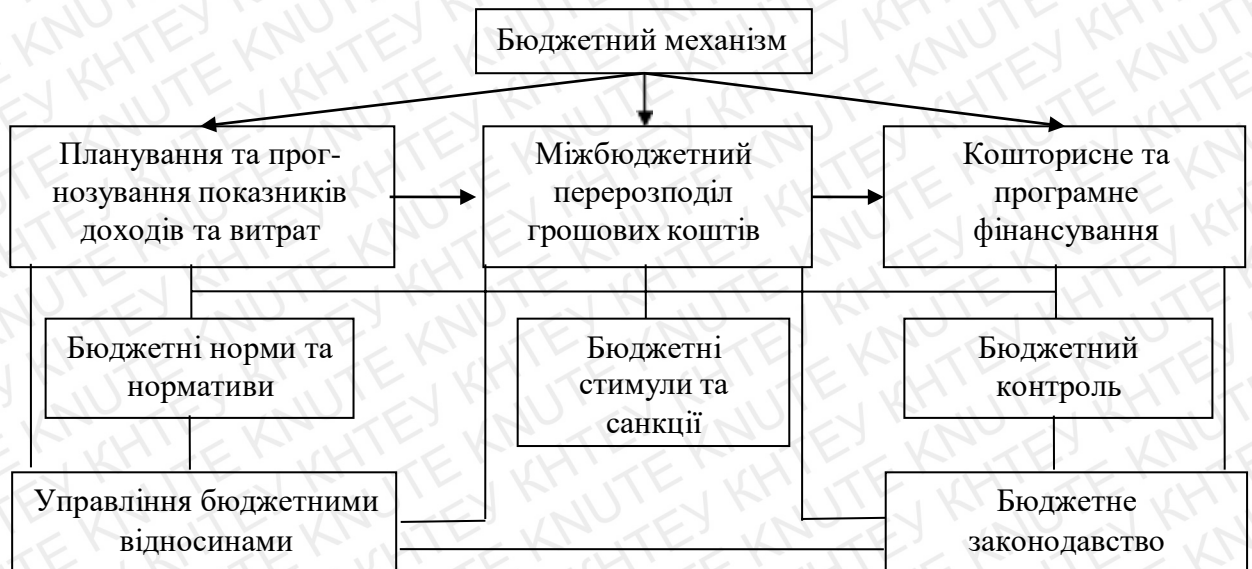

Рис. 1.1. Бюджетний механізм фінансування соціального захисту населення

Джерело: Складено автором на основі [32]

Міжбюджетний перерозподіл грошових коштів передбачає наявність міжбюджетних трансфертів, в тому числі трансфертів, що забезпечують фінансування соціального захисту. У Державному бюджеті України, відповідно до статті 97 Бюджетного кодексу України можуть передбачатися такі трансферти місцевим бюджетам: субвенції на здійснення державних програм соціального захисту; додаткова дотація на компенсацію втрат доходів місцевих бюджетів внаслідок надання пільг, встановлених державою; інші додаткові дотації та інші субвенції [4].

Однією з важливих складових бюджетного механізму є бюджетні норми та нормативи. Ефективна бюджетна політика не можлива без використання нормативних методів планування бюджетних видатків. Застосування таких підходів дає змогу об'єктивно та справедливо перерозподіляти бюджетні ресурси, з урахуванням соціально-економічного розвитку територій, рівня доходів громадян, демографічної ситуації та інших факторів. Важливим аспектом у бюджетному нормуванні на сьогодні є питання дослідження стандартів та нормативів соціальної сфери.

В Україні сучасні соціальні нормативи та стандарт сформовані за залишковим принципом і передбачають для соціально незахищених верств населення не рівень життя, а «виживання», їх формування відбувається виключно під впливом наявних фінансових ресурсів, а не реальних економічних потреб населення.

Управління бюджетними відносинами та бюджетне законодавство становлять інституційно-правові засади бюджетного забезпечення соціального захисту населення будуть визначені нами у п. 2.1.

Бюджетний механізм, як складова ланка загальної системи управління економікою, значною мірою використовується державою для регулювання соціально-економічних процесів у суспільстві.

Науковці, які досліджують теоретичні і практичні проблеми бюджетного механізму держави, акцентують увагу на різних аспектах цього складного та універсального фінансового поняття.

Розглянемо основні підходи до трактування поняття «бюджетний механізм» вченими.

Так, наприклад, характеризуючи значення бюджетного механізму на макрорівні, В.Родіонова наводить таке його визначення: «Бюджетний механізм є реальним вираженням бюджетної політики, відображає конкретну спрямованість бюджетних відносин на вирішення економічних і соціальних завдань. За допомогою бюджетного механізму можливо практично використовувати бюджет у ролі інструмента державного регулювання економіки, стимулювання виробничих і соціальних процесів».

Підкреслюючи роль бюджетного механізму у вирішенні завдань соціально-економічного розвитку суспільства, Пріхно І.М. стверджує, що бюджетний механізм – це «...сукупність способів організації бюджетних відносин, що застосовує держава з метою забезпечення належних умов для економічного і соціального розвитку» [32].

І. Сидор, розглядаючи бюджетний механізм у цілому, стверджує, що «...це сукупність форм, методів, важелів та інструментів використання державного бюджету і впливу на соціально-економічний розвиток» [45].

Бюджетний механізм можна поділити на такі складові: бюджетне планування і регулювання, фінансові показники, нормативи, ліміти, резерви, а також система управління бюджетними коштами. Розглянемо характеристику даних складових (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Складові бюджетного механізму

Складові бюджетного механізму	Сутність
Бюджетне планування і регулювання	Визначаються фінансові можливості держави щодо фінансового забезпечення розвитку її економіки й соціальної сфери
Фінансові показники	Узагальнюючі: доходи й видатки, державний борг (зовнішній і внутрішній), рівень інфляції. Індивідуальні: рівень витрат бюджету на одного жителя, розмір податків, що сплачуються одним працюючим
Нормативи	Характеризують певний рівень забезпечення видатків, різних видів витрат фінансових ресурсів
Ліміти	Є певними обмеженнями на витрати в інтересах держави, підприємця або громадянина
Резерви	Покликані нейтралізувати дію непередбачуваних факторів, що можуть виникнути в майбутньому
Система управління бюджетними коштами	Держава в особі її виконавчих і законодавчих органів влади встановлює методи розподілу національного доходу, форми грошових заощаджень, регулює види платежів, визначає принципи й напрями використання бюджетних коштів

Перераховані ланки бюджетного механізму, у свою чергу, містять відповідні елементи (рис. 1.2).

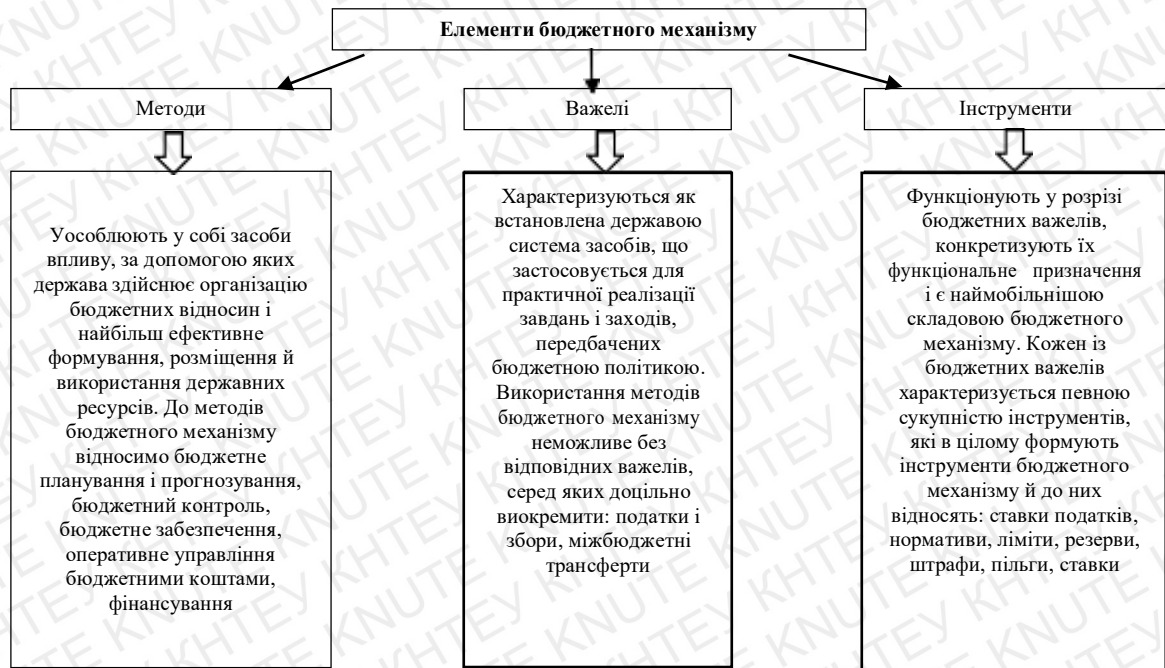

Рис. 1.2. Елементи бюджетного механізму [29]

Кожній структурній ланці й елементу бюджетного механізму відповідають свої функціональні особливості, вони обумовлені тими завданнями та цілями, для вирішення яких призначені. Незважаючи на відносну самостійність, елементи й ланки бюджетного механізму функціонують як єдине ціле. Саме взаємозв'язок дії всіх структурних ланок й елементів забезпечує синхронність функціонування бюджетного механізму в цілому.

Кожній структурній ланці й елементу бюджетного механізму відповідають свої функціональні особливості, вони обумовлені тими завданнями та цілями, для вирішення яких призначені. Незважаючи на відносну самостійність, елементи й ланки бюджетного механізму функціонують як єдине ціле. Саме взаємозв'язок дії всіх структурних ланок й елементів забезпечує синхронність функціонування бюджетного механізму в цілому.

Отже, бюджетний механізм включає взаємодію бюджетних методів, інструментів і важелів, за допомогою яких визначаються оптимальні обсяги формування фінансових ресурсів бюджетів різних рівнів і максимальна

ефективність їх розміщення й використання для забезпечення соціально-економічного розвитку суспільства. Саме за допомогою бюджетного механізму впорядковується процес фінансового забезпечення соціального захисту.

Таким чином, бюджетний механізм соціального захисту населення можна визначити як сукупність організаційних, методологічних, законодавчих та нормативних положень, що забезпечують фінансування соціального захисту, а також сукупність методів, інструментів (процедур) та важелів, за допомогою яких управлінські рішення реалізуються в процесі формування й використання централізованих грошових фондів держави та її територіально-адміністративних одиниць чи відповідних регіонів.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1. Інституційно-правові засади бюджетного забезпечення соціального захисту населення

Нормативно-правова база з питань соціального захисту населення забезпечує єдність засад, підходів, норм і нормативів, а також визначає особливості функціонування як усієї системи соціального захисту населення в країні, так і окремих її складових. Закріплені нормами фінансового права соціально-економічні відносини між центральними та місцевими органами державної влади, суб'єктами господарювання, громадянами реалізуються з дотриманням принципу єдності при формуванні та використанні відповідних соціальних фондів фінансових ресурсів.

Можемо сказати, що провідним органом виконавчої влади соціального захисту населення є Міністерство соціальної політики України, створене 9 грудня 2010 р. унаслідок реорганізації Міністерства праці та соціальної політики України у зв'язку з адміністративною реформою. У діяльності Міністерство керується Конституцією та законами України, актами Президента України й Кабінету Міністрів України, іншими актами законодавства України, а також Положенням про нього.

Основними завданнями Міністерства є:

- 1) здійснення державної політики зі забезпечення державних соціальних стандартів і державних соціальних гарантій для населення, координація розроблення проектів прогнозів і державних програм з питань соціальної та демографічної політики;
- 2) визначення і реалізація державної політики, спрямованої на установлення державних соціальних гарантій щодо прав громадян на працю, оплату праці, нормування та стимулювання праці, фахової кваліфікації робіт і професій, умов праці;

3) творення основних напрямів державної політики та проведення, відповідно до закону державного нагляду в сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування, соціального діалогу з питань реалізації державної соціальної політики, регулювання соціально-трудових відносин;

4) формування державної політики стосовно надання адресної соціальної

допомоги вразливим верствам населення, у тому числі малозабезпеченим та

багатодітним сім'ям;

5) здійснення державної політики у сфері надання соціальних послуг людям похилого віку, інвалідам, бездомним громадянам, іншим соціально вразливим верствам населення;

б) реалізація державної політики, спрямованої на соціальну й фахову адаптацію військовослужбовців, звільнених у запас або відставку, і тих, котрі підлягають звільненню у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України та інших військових формувань.

Інші міністерства та відомства у межах повноважень повинні регулювати

окремі аспекти соціального захисту.

Наприклад, Міністерство фінансів України покликане якісно виконувати функції зі соціальної орієнтації економіки, а Міністерство оборони України – забезпечувати соціально-економічні й правові гарантії військовослужбовців та членів їхніх сімей.

У системі державних органів, котрі здійснюють соціальне забезпечення, важлива роль належить Головним управлінням соціального захисту населення обласних державних адміністрацій.

Основними завдання управління у сфері соціального забезпечення є:

- гарантування на відповідній території реалізації державної політики у сфері пенсійного забезпечення, соціального захисту й обслуговування

населення, у тому числі громадян, які потребують допомоги та соціальної підтримки держави;

- гарантування у межах своїх повноважень дотримання законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, пенсійне забезпечення та соціальний захист населення;
- сприяння органам місцевого самоврядування у розв'язанні питань соціально-економічного розвитку відповідних територій; удосконалення форм і засад соціального партнерства.

Основні принципи системи соціального захисту закладені в ст. 46 Конституції України [18], де сказано, що «громадяни мають право на соціальний захист, що включає право на забезпечення їх в разі повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них обставин, а також у старості та в інших випадках, передбачених законом. Це право гарантується загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням за рахунок страхових внесків громадян, підприємств, установ та організацій, а також бюджетних та інших джерел соціального забезпечення, створення мережі державних, комунальних, приватних закладів для догляду за непрацездатними» [18].

Усю нормативно-правову базу щодо регламентування забезпечення соціального захисту населення доцільно розглядати за групами.

До першої групи можемо віднести міжнародні нормативно-правові акти, що містять стандарти соціальних та економічних прав, поділяються на всесвітні (універсальні) й регіональні, зокрема європейські. Останні мають особливе значення для України з огляду на європейський стратегічний курс держави. Водночас у національному законодавстві потрібно спиратися на стандарти міжнародних установ, зокрема ООН і Міжнародної організації праці (МОП).

До цієї групи нормативно-правових актів слід віднести Загальну декларацію прав людини (1948 р.), Міжнародний пакт про економічні,

соціальні і культурні права (1966 р.), Конвенцію МОП про соціальний захист (1952 р.), Європейську соціальну хартію (1961 р., переглянута у 1996 р.), Конвенцію МОП № 117 "Про основні цілі і нормативи соціальної політики" (1962 р.), інші документи, ратифіковані Україною, що визначають обов'язки держави у соціальній сфері. Конвенція МОП № 117 гарантує, що держава має вжити всіх заходів для забезпечення гідного рівня життя громадян, сприяти прогресу в таких галузях, як охорона здоров'я, житлове будівництво, забезпечення продовольством, освіта, турбота про добробут дітей, становище жінок, умови праці, винагорода найманих працівників та незалежних виробників, захист прав мігрантів, соціальне забезпечення тощо.

До другої групи - закони, що визначають сутність та види соціального захисту України. В Україні основні державні соціальні гарантії встановлюються законодавством з метою забезпечення конституційного права громадян на достатній життєвий рівень. У Законі України "Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії" [40] визначено правові основи соціальної стандартизації. Розроблено "Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів" [10], що сприятиме визначенню механізму реалізації соціальних прав і державних соціальних гарантій, обґрунтуванню розмірів потреб у коштах Державного бюджету України для їхнього забезпечення.

Третьою групою є нормативно-правова база України, що визначає державні соціальні пільги громадян і механізм їх забезпечення. Єдиного системного нормативно-правового акта, що регламентує надання державних соціальних пільг громадянам, в Україні немає. І це зумовлює певні труднощі.

Соціальні гарантії, пільги та допомоги встановлюються Департаментом соціальної політики.

До четвертої групи можемо віднести нормативно-правову базу з питань соціального захисту сімей з дітьми. В Україні держава встановлює гарантований рівень матеріальної підтримки сімей із дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку

дітей. Держава щомісяця надає матеріальну підтримку понад 1.5 млн малозабезпеченим українським родинам, передбачену Законами України "Про державну допомогу сім'ям з дітьми" та "Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям". Врегулювання механізму надання допомоги потребує забезпечення однозначності тлумачення термінів і понять, оскільки відсутність єдиного підходу ускладнює застосування законодавчих норм.

П'ятою групою є нормативно-правова база з питань соціального захисту інвалідів. Соціальні та фінансові відносини між суспільством, державою та інвалідами регулюються кількома нормативно-правовими актами. У Законах України "Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам" та "Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам" визначені розміри державної соціальної допомоги, строки її виплати, порядок звернення за її призначенням, джерела покриття витрат на виплату допомоги. Фактично розмір державної допомоги інвалідам встановлюється, виходячи з розміру прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність.

Отже, ми розглянули основні інститути на нормативно-правові акти, які регулюють правове забезпечення соціального захисту населення. Можемо сказати, що в Україні розбудована достатня правова основа для функціонування системи соціального захисту, однак, у законодавчих актах існують певні прогалини, які потребують більш детального розгляду.

2.2. Аналіз динаміки та структури бюджетних видатків на соціальний захист населення

Бюджетним кодексом України від 08.07.2010 р. № 2456-VI [4] визначаються правові засади функціонування бюджетної системи України, її принципи, основи бюджетного процесу і міжбюджетних відносин та відповідальність за порушення бюджетного законодавства. У Бюджетному кодексі України визначено стадії виконання бюджету за видатками на соціальний захист населення, особливості здійснення окремих видатків бюджету, розмежування видатків на соціальний захист між бюджетами, а також контроль за дотриманням бюджетного законодавства та відповідальність за порушення бюджетного законодавства.

Стаття 55 Бюджетного кодексу України визначає захищені видатки бюджету, тобто видатки загального фонду, які не можна змінювати при здійсненні скорочення затверджених бюджетних призначень. Захищеними видатками бюджету визначаються видатки на соціальне забезпечення; забезпечення осіб з інвалідністю технічними та іншими засобами реабілітації, виробами медичного призначення для індивідуального користування та ін.

Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення регламентувався Постановою Кабінету Міністрів України від 04.03.2002 р. № 256, проте у 2019 р. дана постанова втратила чинність. Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для виплати деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплати послуг окремим категоріям населення, затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 р. № 1101. Цей Порядок визначає механізм використання коштів, передбачених у загальному фонді державного бюджету Мінсоцполітики за програмою «Виплата деяких видів допомог, компенсацій, грошового забезпечення та оплата послуг окремим категоріям населення».

Фінансування надання соціальних послуг, в тому числі за рахунок бюджетних коштів визначається Законом України «Про соціальні послуги» від 17.01.2019 р. № 2671-VIII [43].

Стан фінансування соціального забезпечення держави свідчить про рівень її економіки. Від обсягу коштів, які направлені на фінансування соціального забезпечення, залежить показник рівня життя населення. Основним завданням розвитку соціальної сфери країни є підвищення якості життя населення, що включає не лише споживання матеріальних послуг та благ, а й задоволення духовних потреб, стан здоров'я, тривалість життя та морально-психологічний клімат тощо. Незважаючи на позитивні тенденції, що спостерігаються останнім часом у сфері бюджетного фінансування соціального забезпечення, не всі заходи є ефективними, а тому не повною мірою сприяють вирішенню проблем вразливих верств населення. Усе це вказує на потребу подальшого детального вивчення проблем бюджетного фінансування соціального забезпечення та соціального захисту населення в Україні.

Найвагомішими джерелами фінансування соціального захисту населення є кошти державного і місцевих бюджетів, а також страхових фондів, тому про те, наскільки достатнім є рівень фінансування однієї з основних функцій держави – соціального захисту, а також щодо її пріоритетності на певному етапі соціально-економічного розвитку країни, можна судити з аналізу обсягів, структури державних видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення у їх загальній сумі та у ВВП.

Давайте ж проаналізуємо динаміку частки видатків Зведеного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення в загальній сумі видатків зведеного бюджету та у ВВП за останні п'ять років (табл. 2.1).

На основі даних табл. 2.1 можемо побачити, що у 2016 р. частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП досягла найвищого рівня та становила відповідно 30,90 % та 10,84 %. Частка видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в загальній

сумі зведеного бюджету протягом 2015–2019 рр. не була стабільною й постійно змінювалася, найменше її значення було помічене у 2019 рр. – 23,45 %, а найбільше – у 2016 р. – 30,90 %. Коливання видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення за аналізований період у ВВП у межах 8,10–10,84 % є доволі значним та свідчить про значимість соціальної функції держави щодо соціального забезпечення й соціального захисту населення в Україні.

Таблиця 2.1

Видатки на соціальний захист і соціальне забезпечення у видатках зведеного бюджету та ВВП в Україні у 2015-2019рр.

Роки	Видатки зведеного бюджету, млрд. грн.	ВВП, млрд. грн.	Видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення		
			усього, млрд. грн.	частка в загальній сумі зведеного бюджету, %	частка у ВВП, %
2015	679,9	1979,4	176,3	25,93	8,91
2016	835,8	2383,2	258,3	30,90	10,84
2017	1057,1	2982,9	285,8	27,04	9,58
2018	1250,2	3558,7	309,4	24,75	8,69
2019	1372,3	3974,6	321,8	23,45	8,10

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України [14].

Для якісного аналізу розглянемо динаміку зміни видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2017–2019 рр. (рис. 2.1).

Проаналізувавши динаміку видатків державного та місцевих бюджетів, можна зробити висновки, що найбільша сума видатків державного бюджету була помічена у 2019 р. та становила 218,6 млрд грн. Тоді як найбільша сума видатків місцевих бюджетів – у 2018 р. і складала 145,5 млрд грн. У 2019 р. був помічений значний спад суми видатків місцевих бюджетів, що свідчить про зменшення грошових коштів, які направлені на задоволення соціальних

потреб населення. Це в кінцевому підсумку може призвести до зниження рівня якості життя.

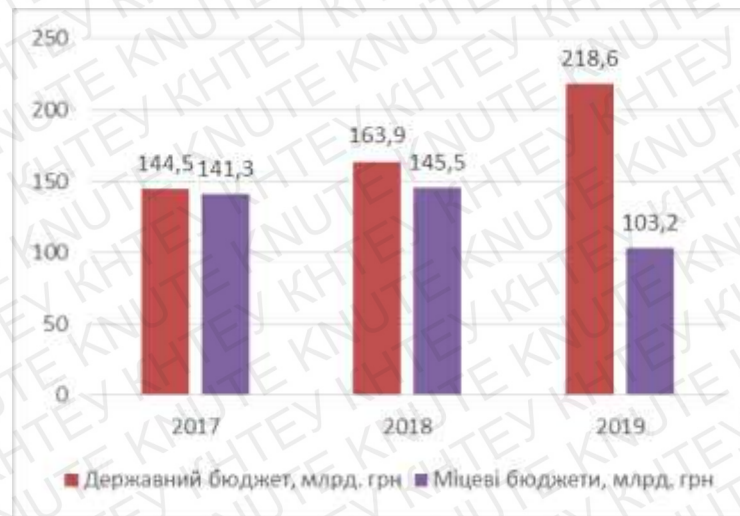

Рис. 2.1. Динаміка зміни видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення протягом 2017–2019рр.

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України [14].

Для більш детального аналізу розглянемо склад і структуру бюджетних видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення.

Спочатку проаналізуємо видатки державного бюджету за 2017-2019 рр (табл.2.2).

Аналіз динаміки видатків на соціальний захист з державного бюджету свідчить, що за 2017–2019 рр. ці видатки збільшилися з 144479,0 до 220647,4 млн. грн. (або у 1,5 раза). Аналізуючи дані таблиці, з упевненістю можна стверджувати, що основними (найбільш об’ємними) статтями видатків бюджету на соціальний захист і соціальне забезпечення є видатки на соціальний захист пенсіонерів. Так, за 2017 –2019 рр. видатки на соціальний захист пенсіонерів становили 92,37% усіх видатків на соціальний захист у 2017 р., 91,59 % – у 2018 р. та 83,52 % - у 2019р. Другою за обсягом є стаття “Соціальний захист інших категорій населення” (інваліди, постраждалі від

аварії на ЧАЕС, військовослужбовці тощо). Слід зауважити, що питома вага цих видатків за останні роки зменшилася – з 3,91 % у 2017 р. до 2,82 % загальної суми видатків на соціальний захист у 2019 р. Також ми помітили значне зростання видатків на допомогу у вирішенні житлового питання. На нашу думку це пов'язано з наданням житла для переселенців. Найменшу ж питому вагу у видатках на соціальний захист, які фінансуються за рахунок коштів Державного бюджету, становлять видатки на дослідження і розробки у сфері соціального захисту. У 2017р. вони становили 21,5 млн. грн, у 2018 – 31,6 млн.грн., а в 2019 р. – 30,5 млн. грн. Це свідчить про недостатню увагу держави до наукових досліджень у цій сфері, що у свою чергу породжує безліч проблем, які потребують ґрунтовного вивчення та аналізу.

Таблиця 2.2

Видатки Державного бюджету України на соціальний захист і соціальне забезпечення в 2017 – 2019 рр., млн.грн.

Найменування видатків	2017	Питома вага, %	2018	Питома вага, %	2019	Питома вага, %
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	2062,1	1,43	1731,1	1,06	2740,9	1,24
Соціальний захист пенсіонерів	133458,6	92,37	150091,1	91,59	182270,1	83,52
Соціальний захист ветеранів війни та праці	1452,2	1,01	1418,8	0,87	1444,7	0,65
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	72,9	0,05	113,1	0,07	136,6	0,06
Допомога у вирішенні житлового питання	1633,1	1,13	3830,5	2,34	25548,3	11,58
Соціальний захист інших категорій населення	5653,1	3,91	6233,3	3,80	6221,4	2,82
Фундаментальні та прикладні дослідження і розробки у сфері соціального захисту	21,5	0,01	31,6	0,02	30,5	0,01
Інша діяльність у сфері соціального захисту	125,5	0,09	416,3	0,25	235,9	0,11
Всього	144479,0	100,00	163865,8	100,00	220647,4	100,00

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України

В Україні триває процес перебудови державних фінансів, розпочатий у 2014–2015 рр. у напрямі їх децентралізації. Відповідно до Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, основними повноваженнями органів місцевого самоврядування базового рівня у сфері соціального захисту населення визначено забезпечення розвитку об'єктів соціального та культурного призначення та надання соціальної допомоги через територіальні центри. Структурні підрозділи територіальних органів центральних органів виконавчої влади на базовому рівні вповноважені також надавати низку послуг соціального захисту населення, зокрема здійснювати виплату пенсій, субсидій, компенсацій, забезпечувати надання пільг тощо [26, с. 12].

Із розвитком інституту місцевого самоврядування, відповідно до демократичних принципів, затверджених у Європейській хартії місцевого самоврядування, виконання соціальних зобов'язань має покладатися на органи влади, що найбільш близькі до громадян. Таким чином, видатки місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення – це делеговані повноваження органів місцевого самоврядування [19, с. 5]. Проведемо аналіз динаміки видатків місцевих бюджетів на соціальний захист та соціальне забезпечення за 2017-2019 рр (табл. 2.3).

Відповідно до функціональної класифікації видатків, видатки місцевих бюджетів спрямовувалися переважно на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді за рахунок фінансування з місцевих бюджетів допомоги у зв'язку з вагітністю та пологами; допомоги при народженні дитини; допомоги при усиновленні дитини; допомоги на дітей, над якими встановлено опіку чи піклування; допомоги на дітей одиницями матерям тощо.

Аналіз фінансування видатків місцевих бюджетів на соціальний захист населення в свідчить про нестабільну тенденцію протягом 2017–2019рр. З 141283 млн. грн. у 2017р. вони зросли до 145498 млн. грн. у 2018 р., проте зменшилися до 103158 млн. грн. у 2019 р.

Таблиця 2.3

Видатки місцевих бюджетів України на соціальний захист і соціальне забезпечення в 2017 – 2019 рр., млн.грн.

Найменування видатків	2017	Питома вага, %	2018	Питома вага, %	2019	Питома вага, %
Соціальний захист на випадок непрацевдатності	10767,9	7,62	14377,5	9,88	15968,5	15,48
Соціальний захист пенсіонерів	6768,4	4,79	7849,7	5,40	8957,0	8,68
Соціальний захист ветеранів війни та праці	5339,8	3,78	8815,6	6,06	8431,1	8,17
Соціальний захист сім'ї, дітей та молоді	44050,8	31,18	41771,7	28,71	43954,9	42,61
Соціальний захист безробітних	107,5	0,08	150,9	0,10	186,1	0,18
Допомога у вирішенні житлового питання	67095,6	47,49	65402,5	44,95	16345,3	15,84
Соціальний захист інших категорій населення	3819,8	2,70	3014,2	2,07	3973,4	3,85
Інша діяльність у сфері соціального захисту	3332,8	2,36	4115,8	2,83	5341,9	5,18
Всього	141283	100,00	145498	100,00	103158	100,00

Джерело: Складено автором за даними Державної казначейської служби України [14].

Найбільшу питому вагу у складі видатків місцевих бюджетів на соціальний захист і соціальне забезпечення станом на 2019 р. мають видатки на соціальний захист сім'ї, дітей, молоді, їх частка зросла від 31,18 % у 2017 р. до 42,16% у 2019 р. Тоді як в 2017-2018 рр. найбільшу питому ваги мали видатки на допомогу у вирішенні житлового питання (2017 р. – 47,49%, 2018 р. – 44,95%). Істотно скоротилася їх частка у 2019 р. – 15,84 %. У той же час питома вага видатків на соціальний захист на випадок непрацевдатності, залишаючись значною, протягом вказаного періоду мала тенденцію до зростання: з 7,62 % у 2017 р. до 15,48 % у 2019 р. Найменше коштів припадає на соціальний захист безробітних, хоча за досліджуваний період вони збільшилися з 107,5 млн. грн. у 2017 р. до 186,1 млн. грн. у 2019 р. Система соціальної допомоги перебуває у стадії розвитку та пошуку оптимальної

структури. Завдяки вдосконаленню механізму адресного надання допомоги малозабезпеченим сім'ям найчисельнішою категорією отримувачів такої допомоги стали сім'ї, у складі яких є непрацездатні особи. Запровадження зазначеного механізму пріоритетного підвищення соціальних гарантій переважно сім'ям з дітьми та багатодітним сім'ям за незначного підвищення їхніх доходів протягом 2017–2019 рр. дало змогу істотно підвищити розмір допомоги таким сім'ям. Рівень видатків місцевих бюджетів свідчить про участь місцевого самоврядування у розв'язанні актуальних проблем соціального характеру окремих регіонів. Крім того, зазначені в табл. 2.3 показники відображають рівень фінансової незалежності органів місцевого самоврядування та дають можливість оцінити ступінь та перспективи розвитку місцевих бюджетів.

Можемо зробити висновок, що бюджетне фінансування соціального захисту громадян України має в цілому позитивний ефект щодо його проведення; проте є й негативні сторони даного фінансування. Саме тому нам необхідно дізнатися про зарубіжний досвід соціального захисту населення, а також дослідити напрями його розвитку в нашій країні.

РОЗДІЛ 3

РОЗВИТОК МЕХАНІЗМУ ФОРМУВАННЯ БЮДЖЕТНИХ ВИДАТКІВ НА СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ

3.1. Світовий досвід формування бюджетних видатків на соціальний захист населення

Процес створення ефективної системи соціального захисту в Україні залежить від багатьох чинників. Одним із них є використання досвіду зарубіжних країн, де ця система працює тривалий час і має позитивні результати. Значний інтерес являє собою система соціального захисту, яка формується в рамках Європейського Союзу [12].

У країнах-членах Європейського Союзу домінують чотири основні моделі: континентальна (бісмарківська), англосаксонська (модель Беверіджа), скандинавська і південно-європейська. Ця типологія зафіксована в документах Європейської комісії. Давайте детально розглянемо кожен модель.

1) Континентальна модель

Континентальна модель (інша назва — модель Бісмарка) встановлює жорсткий зв'язок між рівнем соціального захисту та тривалістю професійної діяльності. В основі цієї моделі лежить механізм соціального страхування, отже соціальні видатки фінансуються, переважно, за рахунок страхових внесків роботодавців і застрахованих працівників. Таким чином, ця модель передбачає реалізацію правила еквівалентності, коли величина страхових виплат визначається насамперед величиною страхових внесків.

В класичному вигляді, ця модель базується на принципі соціального страхування і професійній солідарності, що передбачає існування страхових фондів, якими на паритетних засадах керують власники підприємств та наймані робітники. Такі фонди акумулюють соціальні відрахування з заробітної платні, за рахунок яких здійснюються страхові виплати. Фінансування таких систем відбувається, як правило, незалежно від

державного бюджету, оскільки така модель соціального захисту суперечить принципу бюджетної універсальності (згідно з яким бюджет повинен містити всі без винятку державні прибутки і видатки, не допускаючи зміни однієї суми за рахунок іншої).

Сьогодні ця модель, як правило, ґрунтується не лише на принципі соціального страхування. Для малозабезпечених членів суспільства, що не мають можливості отримувати страхові соціальні виплати (наприклад, через відсутність страхового стажу), соціальний захист реалізується через принцип соціальної допомоги. Мова йде про допоміжні механізми, які є відступами від початкових засад бісмарківської моделі. Таким чином, розвиток системи соціальної допомоги приводить до модифікації цієї моделі й збільшення частки бюджетного фінансування системи соціального захисту. Попри існування принципу обов'язковості соціального страхування, він дотримується не завжди. Це пов'язано з існуванням граничних рівнів зарплатні, вище яких або відбувається лімітування відрахувань, або належність до системи соціального страхування вже не є обов'язковою [15].

Ця модель притаманна Німеччині, Франції, Австрії, Швейцарії, Нідерландам та Бельгії. Розглянемо детальніше соціальний захист у Франції та Бельгії.

У Франції система соціального захисту населення передбачає перерозподіл поточних доходів бюджету соціального забезпечення, формується за рахунок внесків найманих працівників і підприємців на користь пенсіонерів та потребуючих. Система соціального захисту фінансується в основному за рахунок соціального страхування. В країні діють два великі фонди, що займаються реабілітацією безробітних, їхньою перекваліфікацією, професійним навчанням та пошуком роботи. Французька система соціального страхування включає допомоги по безробіттю, пенсії по старості та інвалідності, різні сімейні допомоги, компенсацію витрат на лікування та інші. Вона базується на принципі перерозподілу доходів (виплати суб'єктам соціального страхування здійснюються шляхом

відрахувань зі сторони економічно активної частини населення). В результаті французьке суспільство залишається одним із найбільш однорідних та найменш несправедливих [12].

У Бельгії державна система соціального захисту населення ґрунтується на двох підсистемах: соціальному страхуванні і соціальній допомозі за бюджетні кошти. Система соціального страхування побудована за професійним принципом. Тобто, для працівників різних видів економічної діяльності функціонують свої програми соціального страхування, з яких виокремлюють дві групи: одна — для найманих працівників, друга — для самозайнятих. За цими програмами здійснюють різні види виплат. Розміри страхових внесків встановлюються законами і розраховуються у відсотках до доходу. Щорічно урядом встановлюються конкретні ставки страхових внесків для осіб, які не досягли пенсійного віку, і пенсіонерів, що продовжують працювати. Для першої групи встановлюються вищі тарифи страхових внесків. Розміри страхових внесків знижуються, якщо доходи людини нижчі встановленого мінімуму. З доходів, що перевищують максимальну суму, внески не сплачують [15].

2) Англосаксонська модель

Англосаксонська модель (відома як модель Вільяма Беверіджа) представлена в Європі Великою Британією та Ірландією. Вона базується на таких принципах:

- принцип всезагальності (універсальності) системи соціального захисту - поширення її на всіх громадян, які потребують соціальної допомоги;
- принцип одноманітності й уніфікації соціальних послуг і виплат, що виражається в стандартизованості способів розрахунку розміру та умов надання пенсій і медичного обслуговування;
- принцип розподільної справедливості - основний у даній моделі, оскільки мова йде не про професійну (як у бісмарківській моделі), а про національну солідарність.

Фінансування таких систем здійснюється як за рахунок страхових внесків, так і за рахунок державного бюджету. Наприклад, фінансування сімейних виплат і видатків на охорону здоров'я здійснюється з державного бюджету, тоді як інші соціальні виплати забезпечуються страховими внесками найманих робітників і роботодавців. На відміну від континентальної, ця модель передбачає досить низькі соціальні виплати з соціального страхування, при домінуючій ролі соціальної допомоги в системі соціального захисту.

У Великій Британії система соціального захисту охоплює національне соціальне страхування та національну охорону здоров'я. Фінансування цих двох блоків відбувається наступним чином: перший фінансується за рахунок страхових внесків роботодавців та найманих працівників, в той час як фінансування другого сектору на 90% фінансується з державного бюджету. Податкове фінансування, окрім охорони здоров'я, притаманне для гарантування сімейних виплат, а також виплат від нещасних випадків на виробництві. Пенсійна система у цій країні розглядається як одна з найефективніших у світі: базова державна пенсія, державна пенсія за вислугу років і недержавна пенсія.

3) Скандинавська модель

Ця модель соціального захисту характерна для Данії, Швеції та Фінляндії. Соціальний захист у ній розуміється як законне право громадянина. Відмінною рисою скандинавської моделі є широке охоплення різних соціальних ризиків і життєвих ситуацій, які вимагають підтримки суспільства. Отримання соціальних послуг і виплат, як правило, гарантується всім жителям країни й не обумовлюється зайнятістю й виплатою страхових внесків.

В цілому рівень соціальної захищеності, пропонований цією моделлю, доволі високий. Не в останню чергу це досягається за рахунок активної перерозподільної політики, спрямованої на вирівнювання прибутків.

Необхідною попередньою умовою функціонування даної моделі є високо організоване суспільство, побудоване на основі відданості принципам інституційного суспільства добробуту. Фінансування систем соціального захисту в цій моделі здійснюється, переважно, за рахунок оподаткування, хоча певну роль відіграють страхові внески підприємців і найманих робітників.

Єдиною частиною соціального захисту, виділеною з загальної системи, є страхування від безробіття, яке є добровільним і управляється профспілками. Донедавна наймані працівники були практично звільнені від сплати страхових внесків і брали участь у системі соціального захисту шляхом сплати податків.

Однак, намітилась тенденція поступового зростання участі найманих працівників у фінансуванні страхових програм і збільшення страхових відрахувань із заробітної платні. Ця ж тенденція простежується і щодо підприємців, тоді як соціальні видатки держави протягом останніх років помітно скоротились.

Розглянемо дану модель на прикладі Швеції.

Основним принципом шведської соціальної моделі є її універсальність – вона охоплює всі шари населення. Усі громадяни поза залежністю від їхнього соціального статусу беруть участь у її фінансуванні, вносячи сорозмірний своїм доходам внесок – принцип солідарності. Держава ж бере на себе функції перерозподілу соціальних благ від забезпечених до найбільш уразливих категорій населення. Рівень оподаткування в Швеції становить близько 67% і є одним із найвищих в світі, але у Швеції це повною мірою компенсується високим ступенем соціальної захищеності населення, відсутністю значних контрастів між багатством і бідністю і, відповідно, високою політичною і соціальною стабільністю.

Виділеною з загальної системи соціального захисту є система страхування від безробіття, яка є добровільною і здійснюється профспілками. Система страхування від безробіття складається з базового і добровільного

компонентів, який розраховується на підставі сплачених податків. Останній сплачується тільки членам фонду страхування від безробіття касою з виплати допомоги з безробіття, яка називається Касою страхування Альфа-касою, по шведськи Alfa-kassan (A-kassa).

За базовим компонентом виплачуються однакова для всіх допомога тим особам, які не мають права на отримання допомоги з безробіття, що обчислюються на підставі попереднього доходу. Соціальна програма Швеції направлена на те, щоб безробітні повернулися до нормальної трудової діяльності якомога раніше. Для Шведської моделі характерна активна державна політика зайнятості, яка направлена на підвищення конкурентоспроможності робочої сили, передусім через профпідготовку працівників, створення робочих місць, як у державному секторі, так і шляхом субсидування приватних компаній, суміщення тих, хто шукає роботу та вакантних місць, в тому числі і через інформацію і профорієнтацію. На ці цілі Швеція витрачає більше коштів, ніж будь-яка держава.

4) Південноєвропейська модель.

Південноєвропейська модель представлена в Італії, Іспанії, Греції й Португалії. В цих країнах системи соціального захисту були створені або вдосконалені лише протягом останніх десятиліть. Дану модель можна інтерпретувати як таку, що розвивається, перехідну. Західні дослідники відзначають її «рудиментарність».

Як правило, рівень соціальної захищеності в цій моделі відносно низький, а завдання соціального захисту часто розглядається як справа родичів і сім'ї. Тому сім'я й інші інститути громадянського суспільства відіграють не останню роль, а соціальна політика носить переважно пасивний характер і орієнтована на компенсацію втрат у прибутках окремих категорій громадян.

Характерною рисою даної моделі є також асиметрична структура соціальних видатків. Так, в Італії найбільшу частку соціальних видатків

займає пенсійне забезпечення, тоді як на підтримку сім'ї, материнства, освіти й політику зайнятості витрачаються порівняно незначні кошти [15].

Прибутки населення у південних та північних регіонах Італії різняться через історичну складову і це зумовлює проблему політики соціального захисту населення країни. Так, загальний рівень безробіття станом третій квартал 2019 р. становив 9,1%. Найбільше безробітних серед молоді. Це позначається на ролі, яку відіграє соціальний захист: пенсія з інвалідності в економічно слабких регіонах, окрім основного призначення, виконує роль допомоги з безробіття й соціальної допомоги. Суттєва проблема – відмінність та якісь у наданні соціальних послуг, вирішенні соціальних негараздів, адже на півночі Італії профспілковий рух є значно ширшим, аніж в інших частинах країни. А до зтяжної проблеми відносимо державну заборгованість, що не дає можливості економічно та соціально окріпнути. Приклад Італії засвідчує: системи соціального захисту європейських країн є різносторонніми, одні проявляють сильну та збалансовану систему, інші – слабку та розбалансовану. Адже простежується відмінність у рівнях соціальних видатків та соціальної захищеності громадян, економічного розвитку та добробуту населення [15].

Таким чином, дослідивши зарубіжний досвід забезпечення соціальної сфери, можемо сказати, що Скандинавська модель найбільш відповідає соціальному духу нашого суспільства, оскільки вона заснована на концентрації громадських фондів підтримки профспілкових та інших громадських організацій і поширюється на всіх громадян незалежно від їх трудового внеску. Дана модель має на увазі розвиток концепції держави загального добробуту, яка передбачає рівність найвищих стандартів, а не рівність мінімальних потреб. Далі ми розглянемо методи вдосконалення бюджетного механізму соціального захисту населення в Україні.

3.2. Напрями розвитку бюджетного механізму соціального захисту населення України

Важливою умовою сталого розвитку суспільства є його соціальна стабільність. Економічне зростання значно залежить від стратегії та тактики державного регулювання, визначення пріоритетів і напрямів соціальної політики, спрямованих на гарантування соціального захисту та безпеки населення.

Існуюча система соціального захисту населення недостатньо ефективна. Можна констатувати, що на сьогодні не забезпечується повною мірою виконання Конституції України, в якій Україна визначається як соціальна держава, адже відбувається суттєве зниження життєвого рівня основної маси населення.

Слід визнати що зараз актуальною метою соціального захисту є виживання соціально-незахищених верств населення та першочерговий захист окремих категорій громадян (військовослужбовців, вимушених переселенців, постраждалих тощо). Як перспективу необхідно розглядати мету, яка відповідає міжнародним актам, ратифікованих нашою країною, згідно з якими кожен член суспільства має право на такий життєвий рівень, який необхідний для підтримки здоров'я і добробуту його самого та сім'ї а також право на забезпечення у випадку втрати засобів до існування з незалежних від нього причин.

Реформування соціального захисту визначено у Стратегії сталого розвитку - 2020 одним із першочергових пріоритетів. Незаперечним є факт необхідності вдосконалення механізмів соціального захисту для всіх груп населення. Визначення потенційних основних напрямів, структури і форм модернізації цих механізмів має досягти теоретичне і практичне значення для сучасного етапу розвитку суспільства [22].

Хочемо розглянути позиції різних вчених щодорозвитку бюджетного механізму соціального захисту населення нашої країни.

Кандидат економічних наук Кудлаєнко С.В. зазначає, що пріоритетні напрями, у яких необхідно працювати для покращення процесів надання соціальних послуг та державного управління системою соціального захисту населення в Україні, можна об'єднати у три блоки [19]:

- максимізація ефективності;
- раціоналізація соціальних бюджетних видатків;
- адресність соціальної допомоги.

Максимізація ефективності може бути здійснена за рахунок запровадження трисекторальної моделі надання соціальних послуг здійснення фінансування реалізації державних соціальних заходів із трьох джерел: державного і місцевого бюджетів та приватних коштів. Таке міжсекторальне співробітництво ґрунтується на об'єднанні різних джерел фінансування, дозволяє залучити до системи соціального захисту додаткові ресурси, а також здійснювати громадський контроль.

Вчений вважає, що запровадження сучасної системи моніторингу та оцінки якості соціальних послуг дозволить покращити їхню результативність, методика проведення розрахунку вартості послуг, що позитивно вплине на ефективність їхнього надання.

Підвищення статусу соціальних працівників, фахівців із надання соціальних послуг, їхнього власного соціального захисту, запровадження спеціальної системи підготовки, перепідготовки й підвищення кваліфікації таких працівників та фахівців; активне запровадження різноманітних зарубіжних та вітчизняних соціальних проектів дозволить покращити рівень соціального захисту в країні [21].

Доцент кафедри фінансів Сидор І. П. вважає, що в даному контексті необхідно здійснити ряд заходів, а саме [45]:

- бюджетне фінансування соціального захисту населення повинно здійснюватись не хаотично, а відповідно до Державної програми соціально-економічного розвитку країни;
- вдосконалити порядок бюджетного планування та прогнозування видатків бюджетів різних рівнів на соціальний захист з метою наближення до реальних показників їх фінансового забезпечення;
- з метою якісного надання державою соціальних послуг населенню потрібно переглянути розрахунки видатків на соціальний захист на підставі нормативів бюджетного забезпечення, які не мають належного наукового обґрунтування;
- впровадити схеми фінансування соціального захисту, які передбачають зв'язок між обсягами видатків та результатами надання суспільних послуг;
- скоротити перелік видів соціальних пільг в поєднанні з введенням обов'язкової перевірки доходів заявника при їхньому призначенні. Замінити пільги соціального призначення на систему адресних грошових допомог, що найбільше відповідає критерію соціальної справедливості та матиме позитивні економічні наслідки .

Гнидюк І. В. зазначає, що основними напрямками вдосконалення бюджетного механізму соціального захисту населення мають стати:

- забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів, забезпечення збалансованості й координації їх положень із регіональними програмами на етапах формування та здійснення, організації належного контролю за виконанням цих програм;
- поліпшення якості розробки стратегій регіонального розвитку;
- здійснення пошуку нових ефективних нетрадиційних механізмів подолання соціальних проблем депресивних територій;
- організація соціального моніторингу діяльності державних і регіональних органів та органів місцевого самоврядування [6].

Зарубіжні експерти в галузі соціального захисту констатують:

- рішення у сфері соціального захисту мають супроводжуватися активною політикою на ринку праці, яка не призводить до довгострокової залежності громадян від соціальних допомог;
- державні системи соціального забезпечення та приватні пенсійні схеми не повинні наражати на ризик громадян на фінансовому ринку; обов'язок держави щодо надання адекватного соціального забезпечення не може бути перекладений на приватний сектор;
- рішення у сфері соціального забезпечення мають ухвалюватися на довгострокову перспективу, що забезпечить фінансову стійкість відповідних програм;
- органи соціального захисту повинні застосовувати комплексний підхід до управління ризиками [25].

Лисяк Л.В. пропонує здійснити реформування соціального захисту за двома пріоритетними напрямками [22]:

1) встановлення економічно обґрунтованих розмірів соціальних виплат відповідно дорівнює заробітку, стажу, трудової діяльності і розмірів перерахованих страхових внесків. Вирішення цієї проблеми можна здійснити на основі персоніфікованого обліку страхових внесків по окремих видах страхування, підвищення зацікавленості застрахованих осіб у збільшенні страхових відрахувань за рахунок власних коштів і контролі за витрачанням страхових коштів;

2) впорядкування вимог до надання соціальних виплат. Повинен діяти принцип, відповідно до якого при настанні страхового випадку допомога виплачуватиметься лише за умови втрати заробітку [21].

Отже, ми розглянули думки вітчизняних та зарубіжних вчених щодо напрямів удосконалення бюджетного механізму соціального захисту громадян України.

На нашу думку, найбільш конструктивною та дієвою є концепція Гнидюк І.В. [6]. Вважаємо, що запропоновані заходи зменшать навантаження

на бюджет і сприятимуть нормальному забезпеченню фінансування соціальних виплат із відповідних джерел.

Отже, європейський вибір України зумовлює необхідність реформування вітчизняної системи соціального захисту для максимально можливого її наближення до відповідних загальноєвропейських норм і стандартів. На жаль, незважаючи на те що більшість конвенцій МОП у сфері соціального забезпечення була ратифіковані Україною, зафіксовані в них стандарти не набули характеру обов'язковості, вони лише враховуються (тобто беруться за орієнтири) під час удосконалення вітчизняного законодавства. Це можна вважати причиною того, що за сучасного стану законодавства існує невідповідність розмірів пенсій і виплат вимогам міжнародних і загальноєвропейських стандартів, які, як наголошувалося, передбачають мінімальні соціальні норми і нормативи.

Пріоритетними завданнями щодо реформування системи бюджетного фінансування соціального захисту в Україні повинні бути:

- забезпечення фінансової стабільності Пенсійного фонду України, оскільки саме дефіцит Пенсійного фонду становить основну загрозу для видаткової частини бюджету та зосереджує найбільший розмір видатків Державного бюджету України,
- створення загальної системи соціального моніторингу, оцінки та планування соціальних державних видатків;
- посилення адресності надання пільг, тобто запровадження механізмів надання пільг окремим категоріям громадян за соціальною ознакою з урахуванням їх доходів. В даному напрямі сумлінного контролю вимагає загальний фінансовий стан домогосподарств, відповідність їх критеріям отримання соціальних виплат, а також недопущення отримання соціальних виплат особами, що мають неофіційні доходи або мінімізують їх розміри;

Слід відзначити, що серед усіх реципієнтів, отримувачів соціальних виплат, які здійснюються в Україні саме визначення осіб, які фактично

потребують допомоги від держави як малозабезпечені категорії громадян, є досить важким процесом, адже в цьому контексті мають місце тіньові схеми прираховування власного доходу або доходу сім'ї. Відповідальність одержувачів соціальної допомоги за достовірність даних про доходи і майновий стан сім'ї для призначення допомоги (подаються заявником без підтверджуючих документів) є обмеженою і недієвою, адже зобов'язує до повернення лише суми безпідставно отриманих коштів, водночас передбачає повторне призначення допомоги через шість місяців. Зазначене створює сприятливі умови для можливих зловживань і неправомірного отримання допомоги [25].

- покращувати якість та доступність послуг у сфері соціального захисту населення;
- реалізацію пілотного проекту Світового банку «Модернізація системи соціальної підтримки населення» щодо залучення до зайнятості непрацюючих працездатних одержувачів допомоги малозабезпеченим сім'ям;
- монетизація соціальних пілг. Це дасть змогу зменшити кількість зловживань соціальними коштами, підвищити адресність допомоги та ефективність використання виділених коштів;
- координувати взаємодію між структурними підрозділами соціального захисту населення державних адміністрацій та населенням, посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за якість надання соціальних послуг та ефективне використання коштів на соціальний захист населення;
- децентралізація системи соціальних послуг, що в кінцевому підсумку повинно створити умови для підвищення рівня соціальних стандартів та їхнього фінансового забезпечення в Україні до загальноєвропейського;
- забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів,

забезпечення збалансованості й координації їх положень із регіональними програмами на етапах формування та здійснення, організації належного контролю за виконанням цих програм.

Отже, сучасні тенденції фінансового забезпечення соціального захисту в Україні не відповідають тим викликам, які ставить перед суспільством її нинішнє соціально-економічне та демографічне становище, а також необхідність вирішення завдань, пов'язаних з євроінтеграційними процесами.

Докорінного реформування потребує система бюджетного фінансування соціального захисту у рамках якої здійснюється фінансування соціальних допомог (пільг) за рахунок коштів державного або місцевих бюджетів. Формування нової концепції розвитку системи соціального захисту вимагає перегляду всього спектру державних соціальних допомог (пільг). Пріоритетними завданнями в контексті зазначеного повинні бути: створення загальної системи соціального моніторингу, оцінки та планування соціальних державних видатків; монетизація соціальних пільг; децентралізація системи соціальних послуг, що в кінцевому підсумку повинно створити умови для підвищення рівня соціальних стандартів та їхнього фінансового забезпечення в Україні до загальноєвропейського.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено узагальнення теоретичних та практичних засад формування бюджетних видатків на соціальний захист населення. За результатами проведених автором досліджень у роботі зроблено такі основні висновки.

По-перше, в Україні існує необхідність формування фінансово потужної системи соціального захисту населення. Актуальним питанням є створення ефективної реформованої системи соціального захисту населення, яка повинна бути розрахована не тільки на окремі категорії громадян, які безпосередньо потребують захисту, а й на максимальний розвиток економіки, стимулювання трудових зусиль кожного працездатного члена суспільства.

По-друге, бюджетний механізм соціального захисту населення можна визначити як сукупність організаційних, методологічних, законодавчих та нормативних положень, що забезпечують фінансування соціального захисту, а також сукупність методів, інструментів (процедур) та важелів, за допомогою яких управлінські рішення реалізуються в процесі формування й використання централізованих грошових фондів держави та її територіально-адміністративних одиниць чи відповідних регіонів.

По-третє, заходи розвитку людського капіталу мають фрагментарний характер, відсутня системна політика розвитку людського капіталу на всіх рівнях державного управління, питання якості життя громадян не достатньо визнане пріоритетом соціально-економічного розвитку України та її регіонів.

По-четверте, обґрунтовано, що за сукупною часткою соціальних видатків відносно ВВП Україна не поступається перед розвинутими країнами в Україні більша частина соціальних видатків поглинається видатками на соціальний захист і соціальне забезпечення. Високий ступінь соціально-економічної нерівності, значна частка бідного населення в країні впливають

на щорічне зростання обсягу соціальних видатків, які часто називають «...непродуктивними видатками».

Встановлено, що соціальний захист та соціальне забезпечення – найбільша видаткова стаття Зведеного бюджету України, яка за обсягом випереджає всі інші групи видатків. Відповідно до функціональної класифікації видатків, видатки Державного бюджету України спрямовувалися переважно на соціальний захист пенсіонерів, видатки місцевих бюджетів – на соціальний захист сім'ї, дітей та молоді.

По-п'яте, встановлено, що відсутність цілісної фінансової стратегії соціального захисту населення негативно позначається на проведенні практичної соціальної політики на усіх рівнях державного управління.

По-шосте, в умовах ринкової економіки фінансові проблеми соціальної сфери повинні розв'язуватися не тільки завдяки бюджетним коштам та коштам фондів державного соціального страхування, а й завдяки державному сприянню розвитку альтернативних джерел фінансування соціальних гарантій. Такими джерелами є кошти позабюджетних фінансових інститутів, до яких відносяться недержавні пенсійні фонди, комерційні банки, страхові компанії тощо, які працюють як фінансові посередники з надання населенню соціальних послуг.

Пріоритетними завданнями щодо реформування системи бюджетного фінансування соціального захисту в Україні повинні бути: забезпечення фінансової стабільності Пенсійного фонду України, створення загальної системи соціального моніторингу, оцінки та планування соціальних державних видатків, посилення адресності надання пільг, покращення якості та доступності послуг у сфері соціального захисту населення; монетизація соціальних пільг; координувати взаємодію між структурними підрозділами соціального захисту населення державних адміністрацій та населенням, посилення відповідальності органів місцевого самоврядування за якість надання соціальних послуг та ефективне використання коштів на соціальний захист населення; децентралізація системи соціальних послуг,

що в кінцевому підсумку повинно створити умови для підвищення рівня соціальних стандартів та їхнього фінансового забезпечення в Україні до загальноєвропейського; забезпечення виконання державних соціальних програм, спрямованих на вирішення пріоритетних соціальних проблем регіонів, забезпечення збалансованості й координації їх положень із регіональними програмами на етапах формування та здійснення, організації належного контролю за виконанням цих програм.

Обґрунтовано, що в умовах існування численних соціальних ризиків та недосконалості державної соціальної політики в Україні формування системи фінансового забезпечення соціальних видатків держави має відбуватися на основі використання фінансових ресурсів різних соціальних партнерів, що може стати ефективним механізмом пом'якшення ризиків людського розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бойко С. В. Бюджетні пріоритети України: економіко-статистичний аналіз видаткової частини зведеного бюджету. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка*. 2015. Вип.2 (46). С. 283–290.
2. Бондарчук К. П. Досвід зарубіжних країн щодо соціального захисту населення, зокрема пенсійного забезпечення членів селянських господарств / К. П. Бондарчук // *Соціально-трудова відносина: теорія та практика*. - 2015. - № 1. - С. 251-257.
3. Бюджетна система : підруч. / за наук. ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К. : Центр учбов. літератури ; Тернопіль : Екон. думка, 2012. 871 с.
4. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
5. Бюджетно-податкова політика у системі регулювання економіки: монографія / І.Я. Чугунов, Т.В. Канєва, М.Д. Пасічний та ін.; Київ: Глобус-Пресс, 2018. 354 с.
6. Гнидюк І. В. Бюджетне фінансування соціального забезпечення в Україні / І. В. Гнидюк, О. В. Гайдей // *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія: Економічні науки*. - 2018. - № 4. - С. 67-72.
7. Гринчишин І. М. Напрями підвищення ефективності використання бюджетних коштів на соціальний захист в Україні: регіональний та місцевий виміри. *Регіональна економіка*. 2018. № 4. С. 94-102
8. Дахнова О. Є., Мухіна О. Л. Аналіз стану бюджетного фінансування соціального захисту населення в Україні. *Економіка. Фінанси. Право*. 2018. № 6(4). С. 18-21.
9. Дем'янишин В. Г. Бюджетний механізм держави: сутність та роль у регулюванні соціально-економічних процесів / В. Г. Дем'янишин //

- Формування ринкових відносин в Україні: збірник наукових праць / наук ред. І. К. Боднар. – К., 2007. – Вип. 11 (78). – С. 3-11.
10. Державний класифікатор соціальних стандартів і нормативів: Наказ Міністерства праці та соціальної політики України № 293 від 17 червня 2002 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://ips.ligazakon.net/document/view/FIN5210>.
 11. Деякі питання виплати державної соціальної допомоги: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.12.2019 № 1101 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
 12. Дідик С. Є. Зарубіжний досвід фінансування соціального захисту населення/ С. Є. Дідик // Вісник Хмельницького національного університету. - 2010. - № 4. - С. 127-129.
 13. Єлісеєва О. Є. Стан та тенденції бюджетного фінансування соціального захисту населення в Україні / О. Є. Єлісеєва // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. – 2017. - № 3 (08). – С. 260-264.
 14. Звіти про виконання Державного та місцевих бюджетів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.treasury.gov.ua/ua/file-storage/vikonannya-derzhavnogo-byudzhetu>.
 15. Кіт В. І. Ефективність бюджетного фінансування видатків на соціальну сферу і соціальний захист населення/ В. І. Кіт, І. Р. Михасюк // Наукові записки [Української академії друкарства]. - 2016. - № 2. - С. 143–152.
 16. Ковалевич Д. А. Видатки місцевих бюджетів на соціальний захист населення. *Економічний форум*. 2017. № 2. С. 280-286.
 17. Коваленко М. М., Гончаренко М. В. Економічне врядування та публічні фінанси : навч. посіб; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Харків. регіон. ін-т держ. упр. Харків: Магістр, 2019. 239 с.
 18. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254/96-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.

19. Кудлаєнко С. В. Пріоритетні напрями державної соціальної підтримки та захисту населення країни / С. В. Кудлаєнко // Економіка та держава. - 2018. - №3. - С. 50–52.
20. Кучер Г.В. Державні фінансові ресурси: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2018. 608с.
21. Лаврухін В. Напрями модернізації механізмів соціального захисту населення в Україні / В. Лаврухін // Державне управління та місцеве самоврядування. - 2015. - Вип. 1. - С. 89-97.
22. Лисяк Л. В. Фінансове забезпечення соціального захисту населення в Україні: проблеми та перспективи / Л. В. Лисяк // Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Економіка. - 2017. - Т. 25, вип. 11(1). - С. 23–30.
23. Макогон В. Д. Бюджетна стратегія держави: монографія. Київ: Київ. нац. торг.-екон. ун-т. 2018. 364 с.
24. Макогон В. Д. Інституційний підхід до формування та реалізації бюджетної політики. *Економічний вісник університету*. 2016. Вип. 30(1). С. 196-202.
25. Максимчук Є. О. Бюджетне фінансування програм соціального захисту населення / Є. О. Максимчук // Наукові праці НДФІ. - 2009. - Вип. 3. - С. 106-114.
26. Огінська А. Ю. Моніторинг ефективності видатків бюджету на соціальний захист населення в Україні. *Вісник Одеського національного університету. Серія : Економіка*. 2017. Т. 22, Вип. 12. С. 222-228.
27. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз / А. Ю. Огінська // Економіка та держава. - 2018. - № 4. - С. 131–136.
28. Осіпова Л.В., Грицик Н.В. Фінансування соціального забезпечення в умовах децентралізації. *Приазовський економічний вісник*. 2019. Вип. 2 (13). С. 10-15.

29. Павлюк К.В., Степанова О.В. Модернізація системи соціального захисту в контексті накопичення соціального капіталу в Україні// *Фінанси України*. - 2012. - № 6. - С. 15-29.
30. Політико-економічний аналіз системи соціального захисту населення в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/12/dis_pavlova.pdf
31. Порядок фінансування видатків місцевих бюджетів на здійснення заходів з виконання державних програм соціального захисту населення: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.03.2002 р. № 256 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
32. Пріхно І. М. Механізми фінансового забезпечення соціальної сфери в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Сер. : Економічні науки*. 2017. Вип. 23(1). С. 105-108.
33. Про бюджетну класифікацію: Наказ Міністерства фінансів України 14.01.2011 № 11 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/rada/show/v0011201-11>
34. Про Державний бюджет України на 2015 рік: Закон України від 28.12.2014 № 80-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
35. Про Державний бюджет України на 2016 рік: Закон України від 25.12.2015 № 928-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
36. Про Державний бюджет України на 2017 рік: Закон України від 21.12.2016 № 1801-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
37. Про Державний бюджет України на 2018 рік: Закон України від 07.12.2017 № 2246-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
38. Про Державний бюджет України на 2019 рік: Закон України

- від 23.11.2018 № 2629-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
39. Про Державний бюджет України на 2020 рік: Закон України від 14.11.2019 № 294-IX [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
40. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України № 2017-III від 5 жовтня 2000 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2017-14>.
41. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон України від 21.11.1992 № 2811-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>
42. Про затвердження Типового переліку бюджетних програм і результативних показників їх виконання для місцевих бюджетів у галузі "Соціальний захист та соціальне забезпечення": Наказ від 07 червня 2018 р. № 688 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0685-18?lang=en>.
43. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 № 2671-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#n452>
44. Ріппа М. Б. Імперативи бюджетного фінансування соціального захисту та соціального забезпечення в Україні. *Світ фінансів*. 2018. Вип. 3. С. 28-40.
45. Сидор І. П. Бюджетне забезпечення соціального захисту населення: теоретичні аспекти і вітчизняна практика / І. П. Сидор. // *Ефективна економіка*. - 2015. - № 9. – С. 1-8.
46. Скуратівський В.А. Правовий вимір діяльності соціальної держави // *Вісн. Нац. академії держ. управління при Президенті України*. — 2007. — № 4. — С. 184—192.

47. Соціальний захист працюючих громадян України у випадку тимчасової втрати працездатності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fssu.gov.ua/fse/control/riv/uk/publish/article/87251>
48. Степанова О. В. Фінансування соціального захисту в умовах децентралізації: зарубіжний досвід та національні реалії. *Інвестиції: практика та досвід*. 2016. № 22. С. 73-79
49. Флорескул Н. Правове регламентування фінансового забезпечення соціального захисту населення / Н. Флорескул // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. - 2011. - № 5. - С. 120-128.
50. Чугунов І. Я. Бюджетна стратегія економічного зростання / І.Я. Чугунов // Наукові праці НДФІ. -2006. - №2 (35). - С.13 – 18.
51. Чугунов І. Я. Бюджетний механізм регулювання економічного розвитку: [монографія] / І. Я. Чугунов. – К. : НІОС, 2003. – 488 с.
52. Шульга Н.В. Співвідношення понять «соціальне забезпечення» та «соціальний захист» [Електронний документ] // Митна справа. – Ч.2. – 2014. - № 4 (76). – С.24-28. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ms.
53. Щодо стратегічних засад формування ефективної моделі соціальної політики в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.niss.gov.ua/monitor/monitor_5/form_model.htm.
54. Social benefits (other than social transfers in kind) paid by general government. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>
<https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/tec00026/default/table?lang=en>.

ДОДАТКИ

Законодавча база соціального захисту населення

Закон	Дата прийняття	Основний напрям дії закону
"Про зайнятість населення"	1 березня 1991 р.	Забезпечує право на отримання робочого місця з гарантованим доходом
"Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні"	21 березня 1991 р.	Визначає основи соціальної захищеності інвалідів в Україні і гарантує їм рівні з усіма іншими громадянами можливості для участі в економічній, політичній і соціальній сферах життя суспільства, створення необхідних умов, які дають можливість інвалідам вести повноцінний спосіб життя згідно з індивідуальними здібностями і інтересами
"Про пенсійне забезпечення"	6 грудня 1991 р.	Гарантує відповідно до Конституції України всім непрацездатним громадянам України право на матеріальне забезпечення за рахунок спільних фондів споживання шляхом надання трудових і соціальних пенсій. Закон спрямований на те, щоб повніше враховувалася суспільно корисна праця як джерело зростання добробуту народу і кожної людини, встановлює єдність умов і норм пенсійного забезпечення робітників, членів колгоспів та інших категорій трудящих. Закон гарантує соціальну захищеність пенсіонерів шляхом встановлення пенсій на рівні, орієнтованому на прожитковий мінімум, а також регулярного перегляду їх розмірів у зв'язку зі збільшенням розміру мінімального споживчого бюджету і підвищення ефективності економіки республіки
"Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту"	22 жовтня 1993 р.	Визначає правовий статус ветеранів війни, забезпечує створення належних умов для їх життєзабезпечення, сприяє формуванню в суспільстві шанобливого ставлення до них
"Про основні засади соціального захисту ветеранів праці та інших громадян похилого віку в Україні"	16 грудня 1993 р.	Визначає основні засади державної політики щодо ветеранів праці, інших громадян похилого віку, спрямований на формування в суспільстві гуманного шанобливого ставлення до них і забезпечення їх активного довголіття. Закон гарантує ветеранам праці та громадянам похилого віку рівні з іншими громадянами можливості в економічній, соціальній, політичній сферах, сприятливі умови для повноцінного способу життя
"Про прожитковий мінімум"	15 липня 1999 р.	Визначає прожитковий мінімум, закладає правову основу для встановлення, затвердження та врахування під час реалізації державою конституційної гарантії громадянам на достатній життєвий рівень. Прожитковий мінімум - вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, забезпечення його здоров'я, продуктів харчування, а також набору непродовольчих товарів, необхідних для задоволення основних соціальних і культурних потреб особистості
"Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності"	23 вересня 1999 р.	Визначає правову основу, економічний механізм та організаційну структуру загальнообов'язкового державного соціального страхування громадян від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності або загибелі застрахованих на виробництві
"Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття"	2 березня 2000 р.	Забезпечує виконання засад щодо загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття, гарантуючи державну підтримку тимчасово безробітним
"Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям"	1 червня 2000 р.	Спрямований на реалізацію конституційних гарантій права громадян на соціальний захист забезпечення рівня життя не нижчий від прожиткового мінімуму. шляхом надання грошової допомоги найменш соціально захищеним сім'ям

Продовження додатку А

"Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам"	16 листопада 2000 р.	Гарантує інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам право на матеріальне забезпечення за рахунок коштів Державного бюджету України та їх соціальну захищеність шляхом встановлення державної соціальної допомоги на рівні прожиткового мінімуму
"Про державну допомогу сім'ям з дітьми"	22 березня 2001 р.	Встановлює гарантований державою рівень матеріальної підтримки сімей з дітьми шляхом надання державної грошової допомоги з урахуванням складу сім'ї, її доходів та віку дітей і спрямований на забезпечення пріоритету державної допомоги сім'ям з дітьми в загальній системі соціального захисту населення
"Про охорону дитинства"	26 квітня 2001 р.	Визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет з метою забезпечення прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист та всебічний розвиток, встановлює основні засади державної політики у цій сфері
"Про соціальні послуги"	19 червня 2003 р.	Визначає основні організаційні та правові засади надання соціальних послуг особам, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та потребують сторонньої допомоги. Соціальні послуги - комплекс правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних, реабілітаційних та інших заходів, спрямованих на окремі соціальні групи чи індивідів, які перебувають у складних життєвих ситуаціях та потребують сторонньої допомоги, з метою поліпшення або відтворення їх життєдіяльності, соціальної адаптації та повернення до повноцінного життя
"Про недержавне пенсійне забезпечення"	9 листопада 2003 р.	Визначає правові, економічні та організаційні засади недержавного пенсійного забезпечення в Україні та регулює правовідносини, пов'язані з цим видом діяльності. Система недержавного пенсійного забезпечення - це складова частина системи накопичувального пенсійного забезпечення, яка ґрунтується на засадах добровільної участі фізичних та юридичних осіб, крім випадків, передбачених законодавством, у формуванні пенсійних накопичень з метою отримання учасниками недержавного пенсійного забезпечення додаткових до загальнообов'язкових державних пенсій страхових пенсійних виплат
"Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію та інвалідам"	18 травня 2004 р.	Визначає правові засади надання державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам, а також надання державної соціальної допомоги на догляд

Джерело: Складено автором.